УДК 338, 332.1, 351, 352, 353
DOI: https://doi.org/10.32782/2415-3583/42.23

Семигуліна І.Б.
кандидат економічних наук,
науковий співробітник
відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9523-3322

Ярошенко І.В.
кандидат економічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
Національної академії наук України
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7107-5550

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ СТІЙКОСТІ ТА ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ПІВНІЧНО-СХІДНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Стаття присвячена обґрунтуванню підходів та стратегічних напрямів просторового розвитку північно-східних територій України в умовах системних безпекових викликів. Проаналізовано прямі та непрямі втрати економіки українських регіонів, спричинені воєнною агресією рф. Доведено, що на досліджувані території припадає чверть загальнонаціональних збитків, що зумовлює трансформацію локальних соціально-економічних систем. Сформовано теоретико-практичну базу для моделювання стійкості північно-східних територій під впливом воєнних загроз. Запропоновано комплексні вектори розвитку на засадах територіальної стійкості, антикризового управління та високотехнологічної модернізації. Визначено напрями розвитку та пріоритети відновлення у сферах безпеки життєдіяльності, економічної резильєнтності, розбудови критичної інфраструктури, зміцнення інституційної спроможності, соціальної інклюзії та екологічної безпеки.

Ключові слова: *північно-східні території України, просторовий розвиток, безпекові виклики, територіальна стійкість, інституційна спроможність, воєнні збитки, повоєнне відновлення.*

Постановка проблеми. Наслідки тривалої війни проти України несуть великі негативні наслідки по відношенню для усіх її територій, що супроводжуються проблемами, викликами і загрозами, пов'язаними із незворотними життєвими втратами українців, критичними інфраструктурними руйнаціями, значними порушеннями умов функціонування і життєдіяльності усіх без виключення територіальних суб'єктів, несуть ознаки глибокої кризи для економіки та сильного забруднення навколишнього середовища. Найбільший негатив відстежується в регіонах і територіях, що є прикордонними з рф і білоруссю, а також перебувають у близькості до лінії ведення бойових дій. Потреба у протистоянні таким умовам, подоланні їх негативних наслідків, в першу чергу пов'язаних із війною та небезпекою для життєдіяльності, потребують коригування напрямів і пріоритетів державної і регіональної політик та політики управління місцевим розвитком, враховуючи тісний зв'язок владних інституцій між собою та з усіма іншими зацікавленими територіальними суб'єктами, а також розробки й реалізації управлінських документів (зокрема концепцій, стратегій, програм, інше), пов'язаними із ними інституційної і інструментальної складових тощо. Основною метою таких трансформацій є попередження проблем, викликів і загроз, врегулювання та виправлення наслідків, спричинених впливом військових дій, відновлення усіх сфер життєдіяльності країни та її територій, формування необхідної законодавчої, теоретичної та практичної бази для подальшого забезпечення сталого й стійкого розвитку, що в умовах сьогодення набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку вітчизняних та іноземних учених дозволяє констатувати наявність теоретико-методологічного підґрунтя для дослідження проблем розвитку територій в умовах нестабільності. Сучасні дослідники фокусуються на зміні умов функціонування держави та бізнесу через повномасштабну війну. Зміщення вектору з активного розвитку на захисний підхід і збереження життєздатності (мінімізацію втрат) обґрунтовано Н. Гавловською, В. Параскевич, В. Семенченко, Т. Яблонським [1]. Систематизацію ризиків для громадян, спричинених одночасно війною, пандемією та цифровізацією, здійснено К. Демченко [2] Важливим для запропонованого дослідження є розмежування тра-

© Семигуліна І.Б., Ярошенко І.В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

диційних і нових викликів (зокрема, кіберзагроз, атак на критичну інфраструктуру тощо), виконане В. Хаустовою та Н. Трушкіною [3], а також оцінка просторової нерівномірності через воєнну агресію у праці колективу авторів [4].

З початком реформи децентралізації акцент досліджень змістився на динамічну спроможність територій самостійно забезпечувати свій розвиток. Європейські моделі місцевого самоврядування проаналізовано в роботі О. Бориславської та інших авторів [5], а практичні аспекти виявлення внутрішніх ресурсів, просторового планування та залучення грантів новоствореними громадами висвітлено у працях А. Ткачука, М. Дацишина [6], О. Бобровської, Т. Крушельницької, М. Латиніна [7].

Цінність для запропонованої тематики мають сучасні дослідження адаптаційного потенціалу та стійкості реального сектору економіки в умовах системних шоків, представлені авторським колективом під керівництвом М. Кизима [8], аналіз внутрішніх адаптаційних механізмів підтримки життєздатності економічної системи країни під час тривалої війни у роботі О. Полякової [9].

Іноземний досвід представлений дослідженням інструментів точного прогнозування. Використання системної динаміки для міського планування описано D. Navarra [10], моделювання меж зростання та пошук балансу між урбанізацією й екологією проведено X. Хіа [11]. Інтеграція геоінформаційних систем та успішного досвіду Китаю щодо створення вільних економічних зон досліджувалась Liu Chang [12]. Дослідження U. Neumann [13] дозволяють оцінити, як цифровізація та технологічні шоки впливають на стійкість локальних ринків праці різних типів територій.

Попри значну теоретичну та практичну базу досліджень, більшість із них розглядають або загальнонаціональний рівень, або досвід регіонів і територій, віддалених від лінії фронту та кордону. Питання одночасного забезпечення стійкості (виживання) та розвитку північно-східних територій в умовах постійних безпекових викликів потребує більш детального вивчення, що і зумовило вибір тематики представленого дослідження.

Метою статті виступає обґрунтування підходів та визначення напрямів просторового розвитку північно-східних територій України для забезпечення їхньої безпекової стійкості, життєдіяльності та адаптації до умов воєнних загроз і повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами експертних оцінок втрати економіки України за час війни з рф оцінюються у трильйони доларів сукупних збитків (прямих і непрямих), з найбільшими втратами у секторах торгівлі, промисловості, сільському господарстві та енергетиці, включають втрати від знищення різних видів інфраструктури, соціальні та інші додаткові витрати (розмінування, житло, підтримка населення, інше) тощо. Тривалість війни характеризується тенденцією до зростання суми збитків в усіх секторах економіки, а також суттєвими відмінностями їх масштабів для різних регіонів та територій.

За аналітичними даними Київської школи економіки сума непрямих фінансових втрат, завданих Україні з початку повномасштабної війни до середини 2024 року, що включають зокрема втрати доходів різних сфер економіки та додаткові витрати, пов'язані з війною (демонтаж зруйнованих об’єктів, вивіз відходів, розмінування, додаткові соціальні виплати тощо), оцінюється в розмірі більше 1,1 трлн. дол., з яких найбільші припадають на сфери торгівлі (більше 450 млрд. дол), промисловість, будівництво та послуги (близько 410 млрд. дол), сільське господарство (більше 83 млрд. дол). Значних втрат зазнали сектори енергетики і транспорту (більше 43,1 млрд. дол та майже 39 млрд. дол відповідно), розмінування та житловий сектор (близько 42 млрд. дол та 22 млрд. дол, відповідно) [14].

За даними іншого звіту Київської школи економіки стосовно прямих збитків інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії рф проти України (станом на листопад 2024 року), загальна сума втрат нерухомості, іншої інфраструктури, транспортних засобів та запасів склала майже 170 млрд. дол,.з яких найбільша частка завдана житловим будівлям (майже 60 млрд. дол) і транспортній інфраструктурі (більше 38 млрд. дол). Втрати в енергетичному секторі становлять близько 15 млрд. дол, активи промисловості, послуг та будівництва – більше 14 млрд. дол, аграрного сектору та земельних ресурсів – більше 10 млрд. дол. Сукупні прямі збитки від руйнувань та пошкоджень об’єктів громадського сектору (соціальні об’єкти та установи, заклади освіти, науки та охорони здоров’я, культурні споруди, спортивні об’єкти, адміністративні будівлі тощо) складають більше 16 млрд. дол [15]. Звичайно, в географічному розрізі, найбільш постраждалими є території прикордонних і прифронтових регіонів, зокрема, що були тимчасово окуповані, але уже звільнені, мають спільний кордон з рф (або білоруссю), з територіями, що наразі залишаються тимчасово окупованими, мають вихід до моря, на які припадає більше 90% загальної суми прямих збитків, а саме: в Донецькій (близько 39 млрд. дол), Харківській (більше 32 млрд. дол), Луганській (більше 18 млрд. дол), Запорізькій (майже 17 млрд. дол), Херсонській (більше 13 млрд. дол), Миколаївській (майже 9 млрд. дол), Київській (більше 12 млрд. дол), Чернігівській (близько 6 млрд. дол), Сумській (близько 4 млрд. дол), Одеській (близько 2 млрд. дол) областях, м. Київ (більше 2 млрд. дол). Решта регіонів мають менші втрати, натомість удари по активам і інфраструктурі продовжуються, а сума збитків має тенденцію до зростання. Представлені дані демонструють величезний масштаб руйнувань та втрат, які продовжують зростати, впливаючи на всі сфери життя та функціонування українських територій.

Розроблений десятирічний план відновлення розглядає прискорений сталий економічний розвиток України, що потребує великих фінансових й інших ресурсів, та розрахований на підтримку всього світу. Серед пріоритетів: посилення інституційної спроможності країни, проведення реформ; цифрова держава; зміцнення безпеки та оборони; інтегрування до Європейського Союзу; відновлення чистого та захищеного середовища; енергетична незалежність та зелений курс; поліпшення бізнес-середовища; гарантування конкурентного доступу до капіталу; забезпечення

макрофінансової стабільності; розвиток секторів економіки з доданою вартістю; розширення та інтеграція логістики з європейськими країнами; відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів; відновлення та удосконалення соціальної інфраструктури; розвиток ефективної системи освіти; оновлення системи охорони здоров'я; вдосконалення систем культури та спорту; забезпечення ефективної соціальної політики [16]. Проєкти за визначеними напрямами мають відповідати принципам: негайний початок і поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; цілеспрямована євроінтеграція; відновлення кращого, ніж було, у національному, регіональному та місцевих масштабах; стимулювання приватних інвестицій.

Осучаснені зміни державної регіональної політики та політики розвитку громад і територій в Україні, під впливом викликів і загроз, зокрема пов'язаних із війною, характеризуються впровадженням особливостей стратегічного планування, фінансування, інституційної підтримки та моніторингу; використанням європейського підходу щодо визначення функціональних типів територій на етапі планування їхнього розвитку. Серед пріоритетних враховані актуальні питання щодо планування процесів відновлення постраждалих від війни територій з метою пришвидшення відбудови об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, житлового та громадського призначення; забезпечення умов для повернення людей, які змушені були покинути свої домівки; створення сприятливого середовища для діяльності всіх суб'єктів господарювання тощо [17]. Фундаментальний характер документу потребує розробки додаткових нормативно-правових актів щодо організації управління та практичної реалізації положень на усіх рівнях, отже функціональність його впровадження на рівні громад і територій потребує певного часового лагу.

Запропоновані Урядом зміни до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки визначають пріоритети регіональної політики з позиції урахування наслідків, яких зазнали українські регіони і території внаслідок тривалої збройної агресії рф, тимчасової окупації окремих територій, мінування значної їх частини, забруднення та руйнування критично важливої інфраструктури тощо [18]. Цілеспрямоване виокремлення прифронтових та тимчасово окупованих територій дозволяє в подальшому конкретизувати по відношенню до них пріоритетні напрями державної регіональної політики, враховуючи особливості, а також потребує формування й запровадження органами виконавчої влади різних рівнів і органами місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів підтримки, стимулювання соціально-економічного розвитку, що є актуальним в період воєнної і повоєнної відбудови України та її регіонів. Представлені зміни на сьогодні актуалізують розробку й прийняття додаткових управлінських документів щодо їх реалізації на державному, регіональному і місцевому рівнях, потребуючи при цьому певний час для практичного впровадження.

Наразі просторовий розвиток територій України, в умовах воєнного та повоєнного станів, характеризується суттєвими відмінностями умов життєдіяльності та функціонування, пов'язаними із дією на них різних видів і рівнів загроз, серед яких безпекові, інституційні, інфраструктурні, економічні, соціальні, екологічні, інші, що впливають на усі без виключення сфери соціально-економічного розвитку, та наслідки яких вони зазнають в результаті військової агресії. Територіально-орієнтований фактор стосовно розташування територій на мапі України, зокрема по відношенню до країни агресора рф, а саме з урахуванням відстані від кордону з рф (або білоруссю) та лінії бойових дій, в умовах сьогодення виявився одним із основних, він є тісно пов'язаним з іншими та безпосередньо на них впливає. Сформовані під тиском війни, як агресивного зовнішнього фактору, загрози по-різному впливають на просторовий розвиток в країні, а рівень втрат, що зазнали території та їхній функціонал, значно відрізняються. Особливої уваги в цьому питанні потребують північно-східні території України, в першу чергу прикордоння, бо одними із перших відчувають на собі цей негативний вплив.

Зважаючи на суттєві різниці у поточному стані соціально-економічного розвитку конкретних північно-східних територій, особливо прикордоння, в умовах впливу різних видів загроз та їхніх рівнів, першочерговість актуальних напрямів та пріоритетів також є відмінною, зважаючи на нагальні проблеми й виклики, особливо що потребують вирішення в умовах воєнного та повоєнного періодів. Таким чином виникає потреба в індивідуальному підході та територіальній конкретизації щодо управлінської (стратегування, інституції, інструментарій тощо) складової з урахуваннях просторових особливостей і потреб, що має бути безпосередньо пов'язаною з ініціативою та спроможністю самих суб'єктів таких територій.

Натомість, не менш важливим, при виборі пріоритетних напрямів просторового розвитку північно-східних територій України в умовах безпекових викликів є погодження основних векторів розвитку з положеннями державної і регіональної політики, що знайшли відображення в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [17], Постанові Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [18] та Урядовому десятирічному плані відновлення України [16] (табл. 1).

Висновки. Аналіз масштабів воєнних руйнувань підтвердив критичну просторову деформацію економіки України, де понад 90% прямих збитків зосереджено в прикордонних та прифронтових регіонах. Специфіка північно-східних територій (Харківської, Сумської та Чернігівської областей) полягає в акумуляції майже чверті від загальнонаціональних руйнувань і зумовлює перехід локальних систем у режим екстремального виживання. Окреслена динаміка збитків обґрунтовує неможливість лінійного відновлення цих територій та потребує переходу до моделей антикризового управління на засадах територіальної стійкості.

Встановлено, що результати аналізу законодавчо визначених пріоритетів регіонального (територіального) розвитку є базовими для вибору напрямів просторової організації північно-східних територій України в умовах безпекових викликів. Урахування специфіки

Таблиця 1 – Відповідність напрямів просторового розвитку північно-східних територій України в умовах безпекових викликів законодавчо визначеним пріоритетам регіонального (територіального) розвитку в Україні

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій»	Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки»	Урядовий десятирічний план відновлення України	Напрями просторового розвитку північно-східних територій України в умовах безпекових викликів
Згуртована держава в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах;	Безпекові умови для проживання, повернення громадян; Підтримка сил безпеки і оборони України; Співробітництво регіонів з державами ЄС з питань безпеки; Сприяння діяльності правоохоронних органів; Відновлення безпечних умов життєдіяльності; Розбудова системи цивільного захисту; *Прифронтові території:* розвиток оборонної та захисної цивільної інфраструктури (військова логістика, захищені транспортні маршрути, фонд захисних споруд цивільного захисту, системи оповіщення);	Безпека та оборона;	**БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ** Безпечний простір: формування загальної безпеки та життєстійкості територій; Цивільний захист: облаштування укриттів, мінна безпека та навчання населення; Сектор безпеки: інфраструктурна підтримка сил оборони та цивільно-військова співпраця; Оборона і спротив: допомога підрозділам ТрО та залучення мешканців до нацспротиву;
Нормативно-правова база з урахуванням документів Ради Європи та Євросоюзу; Дієві інструменти державної підтримки міжрегіональної інтеграції, міжрегіональних програм і проектів; Ефективні механізми представництва міжрівневих інтересів;	Інституційна спроможність та ефективне багаторівневе врядування; Імплементація процедур та кращих практик ЄС; Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів; Реалізація євроінтеграційних заходів і процедур; Цифровізація сфери управління, надання адміністративних послуг; Національна згуртованість; Залучення громадян до прийняття рішень на усіх рівнях; Партнерство між громадами, міжмуніципальне та міжрегіональне співробітництво; Зміцнення української національної ідентичності; Запобігання ризикам послаблення згуртованості; *Тимчасово окуповані території:* посилення інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо деокупації та реінтеграції цих територій;	Зміцнення інституційної спроможності; Прагнення до Євроінтеграції; Забезпечення конкурентного доступу до капіталу;	**ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ** • Антикризове врядування: зміцнення стійкості органів влади та цифрова трансформація; • Ефективне управління: гнучка взаємодія та координація на всіх рівнях; • Партнерство: спільна протидія кризам між владою, бізнесом та волонтерами; • Кадри та гранти: навчання управлінців та залучення міжнародної допомоги; Особливі режими: захист інтересів громади та впровадження пільг;
Ідентифікація територій особливої уваги з боку держави, реалізація програм та проектів регіонального розвитку, встановлення спеціальних механізмів їх державної підтримки; Цифрова трансформація і цифровий розвиток;	Відновлення за принципом «краще, ніж було»; Відбудова житла, соціальної інфраструктури, комунікацій із застосуванням інноваційних технологій, відповідно до принципів сталого розвитку; Розмінування та відновлення територій; Стійкість інфраструктури; *Прифронтові території:* швидке відновлення критичної, соціальної та житлової інфраструктури (відновлення житла, розбудова та відновлення інфраструктури, захисні споруди об'єктів інфраструктури, управління відходами від руйнувань, електроенергетика, теплова енергетика, автомобільний і залізничний транспорт та дорожнє господарство);	Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів; Цифрова держава;	**НФРАСТРУКТУРНА СТІЙКІСТЬ** Енергетична автономія: повна незалежність енергосистеми та стійкість мереж життєзабезпечення; Транспортна стійкість: безперервність сполучення, гнучка логістика та мобільність населення; Цифрова стійкість: захищеність інформаційного простору, швидкісний зв'язок, комунікації;

Продовження таблиці 1

Матеріальне, фінансове, інформаційне, кадрове, інше ресурсне забезпечення розвитку територій, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування; Зменшення територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку; Конкурентоспроможність територій;	Конкурентоспроможність і динамічний економічний розвиток з урахуванням цілей сталого розвитку; Інноваційний розвиток на принципах смарт-спеціалізації, створення дослідницької та інноваційної інфраструктури; Відновлення економічної активності та виробничого потенціалу на територіях; Відновлення бізнесового та виробничого потенціалу; Імплементація сучасних технологічних рішень; Сталий розвиток сільського господарства з урахуванням кліматичних змін, розвиток сільських територій; Декарбонізація економіки, енергетична трансформація промисловості з використанням відтворювальних джерел, розвиток на «зелених» засадах; Сприятливі умови для інновацій, науково-технологічного розвитку, креативних індустрій; Інноваційний розвиток на принципах смарт-спеціалізації; Дослідницька та інноваційна інфраструктура: мережа кластерів, центрів передових технологій, тощо; Інноваційний розвиток на основі смарт-спеціалізації; *Прифронтові території:* спрощення умов для ведення бізнесу; комплексна підтримка аграрного сектору; страхування воєнних ризиків;	Макрофінансова стабільність; Розвиток секторів економіки з доданою вартістю; Розширення та інтеграція логістики з Євросоюзом; Поліпшення бізнес-середовища;	**ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ** • Бюджет та інвестиції: мобілізація фінансів та податкові пільги для відновлення територій; • Промисловість та інновації: модернізація машинобудування, запуск будівельного кластера та цифровізація; • Наука для економіки: інтеграція університетів та академічної науки (R&D) з виробництвом; • Торгівля та МСП: адаптація бізнесу до безпекових загроз та підтримка малого підприємництва; • Логістика: переорієнтація транспортних шляхів на ЄС та створення логістичних хабів; • Агросектор: розвиток переробки сільгосппродукції на прилеглих територіях; Енергетика та екологія: автономне енергозабезпечення та переробка відходів руйнувань;
Стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу територій для створення повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;	Розвиток людського капіталу; Гнучкий ринок праці; Безперервність надання адміністративних послуг; Ефективна та стійка система охорони здоров'я, Ефективна конкурентоспроможна система освіти; Реінтеграція ветеранів війни до цивільного життя; Умови для самореалізації молоді, підтримка молодих сімей, захист материнства і батьківства; Умови для інклюзії осіб похилого віку до економічного та суспільного життя, підвищення тривалості життя; Збереження та розвиток культурної спадщини, етнічне, патріотичне культурне виховання, культурна індустрія; Рівні гендерні права та можливості; Зростання добробуту, надання якісних соціальних послуг, адресна підтримка вразливих груп; Умови для суспільної інклюзії, рівність прав, можливості вільного пересування, отримання послуг, тощо; *Прифронтові території:* підтримка населення: громадська безпека (цивільний захист), протимінна діяльність; збільшення можливостей для працевлаштування; створення у закладах освіти безпечного, здорового та інклюзивного освітнього середовища; соціальний захист та пільги; допомога зі сплатою за житлово-комунальні послуги; якісне медичне обслуговування; *Тимчасово окуповані території:* умови для безпечного і організованого переміщення громадян України на підконтрольну Україні територію; збереження української національної ідентичності, включно з інформаційними і культурними ініціативами; захист прав і свобод громадян України;	Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури; Розвиток освіти; Модернізація системи охорони здоров'я; Ефективна соціальної політики;	**СОЦІАЛЬНА ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ** • Інклюзивна освіта: розбудова безпечного навчання та збереження наукового потенціалу в умовах загроз; • Медична життєстійкість: автономність лікарень та територіальна доступність охорони здоров'я; • Публічні послуги: безперервність надання адмінпослуг (ЦНАП) та стійкість платіжної інфраструктури; • Культура та ідентичність: збереження спадщини та адаптація рекреаційного потенціалу прикордоння; Людський розвиток: інтеграція постраждалого населення та формування суспільної стійкості;

Продовження таблиці 1

Ефективна система збереження довкілля, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження; Адаптація до змін клімату, стійкість до кліматичних, демографічних та економічних викликів;	Досягнення кліматичної нейтральності; Розмінування та відновлення територій, що зазнали забруднень; Ухвалення природо орієнтованих рішень; Екологічна та техногенна безпека, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідацію їх наслідків;	Відновлення чистого та захищеного середовища; Енергетична незалежність та зелений курс;	**ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА** • Подолання наслідків війни: ліквідація екологічних наслідків, очищення і відновлення пошкоджених екосистем; • «Зелений» перехід: екологічна модернізація промисловості та впровадження відновлюваних джерел енергії; Еко-моніторинг: розвиток систем контролю за станом довкілля, безпечним поводженням із відходами та якістю води;

Джерело: сформовано авторами на основі [16–18]

прифронтових зон дозволяє використовувати ці результати як підґрунтя для розробки цільових програм, інструментів та проєктів відновлення. Це забезпечить ухвалення ефективних управлінських рішень та досягнення стійких соціально-економічних ефектів у воєнний і повоєнний періоди.

Питання просторового розвитку в Україні залишаються актуальними для вирішення сучасних проблем в умовах безпекових викликів. Зазначено, що питання функціонування територій в умовах триваючої воєнної агресії з боку рф потребує розширення напрямів наукових пошуків, що зумовлено динамічним зростанням кількості викликів, ризиків та загроз для місцевих громад. Крім того, спостерігається суттєве поглиблення диспропорцій у спроможності, стійкості та функціональності територіальних соціально-економічних систем. Особливо гостро це постає на прикордонних і прифронтових територіях, зокрема північно-східних, що обґрунтовує необхідність поглиблення подальших досліджень.

Визначено, що особливістю запропонованих напрямів є їхній випереджальний та антикризовий характер. На відміну від чинних нормативно-правових документів, зорієнтованих на повоєнне відновлення, представлені підходи базуються на принципах територіальної стійкості. Вони передбачають не просто повернення до довоєнного стану, а структурну трансформацію безпекового, інституційного, інфраструктурного, економічного, соціального та екологічного потенціалу північно-східних територій, зокрема прикордоння, перетворюючи безпекові виклики на стимули для високотехнологічної модернізації за європейськими стандартами.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку організаційно-управлінського забезпечення просторового розвитку північно-східних територій України. Це дозволить, на основі їхньої чіткої типізацію за характером і рівнем сучасних загроз, диференціювати напрями розвитку та пріоритети відновлення, оптимізувати взаємозв'язки між усіма суб'єктами управління, налагодити ефективну міжрівневу владну взаємодію в процесі оперативної відбудови та стратегічного планування розвитку як конкретної території, так і країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Гавловська Н., Параскевич В., Семенченко В., Яблонський Т. Теоретичні концепти економічної безпеки: ризик, загроза, небезпека. *Development service industry management.* 2023. № 3. С. 35–39. DOI: https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(5)

2. Демченко К. О. Класифікація загроз соціальній безпеці України. Управління розвитком соціально-економічних систем : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20–21 квітня 2023 р.). Харків : ДБТУ, 2023. С. 356–360. URL: https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/c66de9a9-11ed-420a-a346 d015f78f9c98/content

3. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Класифікація загроз національній безпеці країни. *Сучасні вектори розвитку України: забезпечення сталості та безпеки* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 жовтня 2024 р.). Чернігів : ГО «Науково- освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2024. DOI: https://doi.org/10.54929/conf_28_10_2024-01-02

4. Семигуліна І., Ярошенко І., Красноносова О., Михайленко Д., Тур О. Класифікація проблемних ситуацій у розвитку регіонів України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. No. 3. P. 350–364. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4378

5. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін. Центр політико-правових реформ. Київ : Москаленко О. М., 2012. 212 с. ISBN 978-966-2214-13-1

6. Ткачук А., Дацишин М. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або Чому брак грошей не є первинною проблемою громади? (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 152. ISBN 978-966-8312-86-1

7. Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Латинін М. А. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 362 с.

8. Адаптаційний потенціал забезпечення стійкого функціонування реального сектору економіки України в умовах глобальної нестабільності : кол. моногр. / за заг. ред. М. О. Кизима ; авт. кол. : М. О. Кизим, В. Є. Хаустова, В. І. Отенко, Н. В. Бєлікова, О. Ю. Полякова, О. Ю. Іванова, Д. Г. Михайленко, В. О. Шликова, Є. М. Крячко, І. Б. Семигуліна, О. В. Шпілевський, О. М. Леванда, Р. В. Харченко, О. С. Матвейченко. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2021. 176 с.

9. Полякова О. Ю. Виклики, загрози та ризики у контексті резильєнтності економіки. *Проблеми економіки.* 2024. № 3 (61). С. 126–134. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-126-134

10. Navarra D., Bianchi C. Territorial Governance, E-Government and Sustainable Development Policy: A System Dynamics Approach. 12th International Conference on Electronic Government (EGOV), Sep 2013, Koblenz, Germany. P. 14–25. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-40358-3_2

11. Xia X., Zhang Y., Shi X., Chen J., Rao T. Simulation of Dynamic Urban Growth Boundary Combining Urban Vitality and Ecological Networks: A Case Study in Chengdu Metropolitan Area. *Land*. 2022, 11. № 1793. DOI: https://doi.org/10.3390/land1110

12. Liu Chang, Mamonov K. Mathematical model of territorial development of marine regions based on big data. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 1. С. 67–76. DOI: https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203930

13. Neumann U. Digital transformation, employment change and the adaptation of regions in Germany. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2025. Vol. 73. P. 37–50. DOI: https://doi.org/10.1016/j.strueco.2024.12.014

14. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 липня 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf

15. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf

16. План відновлення України. Мапа руйнувань. URL: https://recovery.gov.ua/

17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 року № 2389-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20

18. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2025 р. № 1686. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2025-%D0%BF#Text

References:

1. Havlovska, N., Paraskevych, V., Semenchenko, V., & Yablonskyi, T. (2023). Teoretychni kontsepty ekono michnoi bezpeky: ryzyk, zahroza, nebezpeka. *Development service industry management*, 3, 35–39. DOI: https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(5)

2. Demchenko, K. O. (2023). Klasyfikatsiia zahroz sotsi alnii bezpetsi Ukrainy [Classification of threats to the social security of Ukraine]. Upravlinnia rozvyt kom sotsialno-ekonomichnykh system: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (s. 356–360). DBTU. Available at: https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/c66de9a9-11ed-420a-a346d015f78f9c98/content

3. Khaustova, V. Ye., & Trushkina, N. V. (2024). Klasyfikatsiia zahroz natsionalnii bezpetsi krainy [Classification of threats to the national security of the country]. *Suchasni vektory rozvytku Ukrainy: zabezpechen nia stalosti ta bezpeky: zbirnyk materialiv II Mizhn arodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (s. 1–2).* HO "Naukovo-osvitnii innovatsiinyi tsentr sus pilnykh transformatsii". DOI: https://doi.org/10.54929/conf_28_10_2024-01-02

4. Semyhulina, I., Yaroshenko, I., Krasnonosova, O., Mykhailenko, D., & Tur, O. (2024). Klasyfikatsiia prob lemnykh sytuatsii u rozvytku rehioniv Ukrainy [Clas sification of problem situations in the development of Ukrainian regions]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3, 350–364. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4378

5. Detsentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy (2012). Boryslavska O., Zaverukha I., Zakharchenko E., ta in. Shveitsarsko-ukrainskyi proekt "Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini" DESPRO. Kyiv: TOV "Sofiia", 128.

6. Tkachuk A.F. & Markiian D. (2016). Vnutrishni ta zovnishni resursy dlia rozvytku hromady abo Chomu brak hroshei ne ye pervynnoiu problemoiu hromady? Kyiv: IKTs "Lehalnyi status", 152.

7. Bobrovska, O. Yu., Krushelnytska, T. A., M. A. & Latynin, M. A. (2017). Potentsial rozvytku terytorii: metodolohichni zasady formuvannia i naroshchennia : monohrafiia. Dnipro : DRIDU NADU, 362.

8. Adaptatsiinyi potentsial zabezpechennia stiikoho funktsionuvannia realnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalnoi nestabilnosti (2021): kol. monohr. / za zah. red. M. O. Kyzyma ; avt. kol. : M. O. Kyzym, V. Ye. Khaustova, V. I. Otenko, N. V. Bielikova, O. Yu. Poliakova, O. Yu. Ivanova, D. H. Mykhailenko, V. O. Shlykova, Ye. M. Kriachko, I. B. Semyhulina, O. V. Shpilevskyi, O. M. Levanda, R. V. Kharchenko, O. S. Matveichenko. Kharkiv : FOP Liburkina L. M., 176.

9. Poliakova, O. Yu. (2024). Vyklyky, zahrozy ta ryzyky u kon teksti rezylientnosti ekonomiky [Challenges, threats and risks in the context of economic resilience]. *Problemy ekonomiky*, 3 (61), 126–134. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-126-134

10. Navarra D., Bianchi C. (2013). Territorial Governance, E-Government and Sustainable Development Policy: A System Dynamics Approach. *12th International Conference on Electronic Government (EGOV)*, Sep 2013, Koblenz, Germany, 14–25. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-40358-3_2

11. Xia X., Zhang Y., Shi X., Chen J., Rao T. (2022). Simulation of Dynamic Urban Growth Boundary Combining Urban Vitality and Ecological Networks: A Case Study in Chengdu Metropolitan Area. *Land*, 11 (10). DOI: https://doi.org/10.3390/land11101793

12. Liu Chang, Mamonov K. (2020). Mathematical model of territorial development of marine regions based on big data. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, 1, 67–76. DOI: https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2020.203930

13. Neumann U. (2025). Digital transformation, employment change and the adaptation of regions in Germany. *Structural Change and Economic Dynamics*, 73, 37–50. DOI: https://doi.org/10.1016/j.strueco.2024.12.014

14. Zvit pro nepriami finansovi vtraty ekonomiky vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy stanom na 1 lypnia 2024 roku. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf

15. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy stanom na lystopad 2024 roku. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf

16. Plan vidnovlennia Ukrainy. Mapa ruinuvan. Available at: https://recovery.gov.ua/

17. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zasad derzhavnoi rehionalnoi polityky ta polityky vidnovlennia rehioniv i terytorii: Zakon Ukrainy vid 9 lypnia 2022 roku № 2389-IX. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20

18. Pro vnesennia zmin do Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 hrudnia 2025 r. № 1686. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2025-%D0%BF#Text

Semyhulina Iryna, Yaroshenko Ihor
Research Center for Industrial Problems of Development of the National Academy of Sciences of Ukraine

SUBSTANTIATION OF APPROACHES TO FORMING THE DIRECTIONS OF RESILIENCE AND SPATIAL DEVELOPMENT OF THE NORTH-EASTERN TERRITORIES OF UKRAINE UNDER SECURITY CHALLENGES

The article examines the destructive impact of prolonged security challenges on the vital functions of regional systems and substantiates approaches to ensuring their stability. The relevance of the study is driven by the profound spatial deformation of Ukraine's economy resulting from the military aggression of the russian federation, which demands an immediate revision of the priorities of state, regional, and local management policies. The purpose of the study is to substantiate the theoretical and practical foundations and to determine the directions of the spatial development of the North-Eastern territories of Ukraine to ensure their security stability, adaptation to war threats, and post-war recovery. To achieve this goal, the state and specifics of the functioning of spatial socio-economic systems under prolonged military pressure were analyzed, and a baseline for modeling their resilience was formed. Based on the synthesis of analytical reports, a critical level of vulnerability of border territories was proven, accounting for over 90% of the country's total infrastructure losses. The study identifies the specific characteristics of the North-Eastern territories (Kharkiv, Sumy, and Chernihiv regions), which lie in the accumulation of over $42 billion in direct damages (a quarter of national destruction), forcing local systems into extreme survival mode. The scientific novelty of the study lies in developing spatial development pathways that, unlike linear recovery, are proactive and based on the principles of territorial resilience. Comprehensive vectors for the modernization of border areas have been identified in the fields of vital safety, economic resilience, critical infrastructure, institutional capacity, social inclusion, and ecological security. The practical significance of the results consists in the possibility of using them as a foundation for developing target programs, projects, and toolkits based on the typification of territories by threat levels and the optimization of multi-level governance during the reconstruction process.

Keywords: *North-Eastern territories of Ukraine, spatial development, security challenges, territorial resilience, institutional capacity, war-induced damages, post-war recovery.*

JEL classification: R10, R11, R12, R50, R58, H70, O1, O2, L60, M2

Дата надходження статті: 03.09.2026
Дата прийняття статті до публікації: 08.10.2026
Дата публікації статті: 29.10.2026